

Нобелівське Євангеліє: 500-річний рукопис, який написали на Поліссі

14 червня 1520 року – рівно 500 років тому – дяк закінчив переписувати книгу в Нобелі, що на півночі Рівненщини. Рукопис передали у місцевий храм, погрожуючи для злодіїв прокляттям. Нині Нобелівське Євангеліє, що створили на 41 рік раніше від Пересопницького, – у Вільнюсі.

Літописний Нобель: п'ять церков та монастир

Найдавнішу поліську книгу написали у колишньому містечку – нинішньому селі – розташованому на півострові, який оточує став. Тут віддавна проживали люди, які використовували особливості природи для захисту від ворогів. Про це свідчать залишки кераміки та жител, які виявили археологи, а також згадки у літописах.

Згодом у Нобелі зафіксували 45 земельних наділів, дві вулиці, ринкову площу та п'ять церков навколо у реєстрі Пінського князівства. У містечку також діяв чоловічий Свято-Преображенський монастир. У ньому, ймовірно, і написали Євангеліє,

Христа, що мало підкреслювати їхню святість.

Кінець розділів подекуди промаркований знаком голгофи, що є рідкістю для тодішніх Євангелій. Цей символ – хрест над горою із вилицею Адама знизу – означав святість у православних та страждання у католиків. У тексті зустрічаються правки, перекреслення, а на полях – коментарі та пояснення.

адже саме у скрипторіях (майстернях), що діяли при обителях, як правило, створювали рукописи.

Однак у післямові книги згадується не монах, а дяк, «многогрішний раб Божий Севаст'ян Аврамович». Можливо, рукопис переписали при церкві.

Без пробілів і зі

Нобелівська копія та Пересопницький переклад

Нобелівський рукопис – це пам'ятка церковнослов'янської мови руської редакції, а Пересопницьке Євангеліє – переклад, як зазначено у післямові, з «язика болгарського на мову руськую для ліпшого

ченості. У тексті зустрічаються літери «і», подекуди «ѣ» замінено на «е».

Проте такі «відступи» від церковнослов'янського правопису також зустрічаються в інших текстах початку XVI століття, звертає увагу докторка філологічних наук Оксана Ніка. Тобто вони не були унікальними рисами Нобелівського Євангелія.

Поліський рукопис створили для використання під час богослужінь. У тексті немає мініатюр євангелістів. Натомість їх зобразили на кутиках обкладинки, а в її центрі – сцена з розп'яттям Ісуса Христа. На зворотному боці книги збереглися ніжки, які передбачалися для того, щоб класти книгу на вівтар. Вулиця також оригінальний

чем при королі Сигізмунді, єпископі Іоні, князеві Федорі Ярославовичі за повелінням старця Хоїнського Симеона Батиевича.

Євангеліє передали у храм святого Миколи, а «хто цю книгу візьме з церкви святого Миколи, той буде проклятий у цей вік і в майбутній». Такі прокляття у часи, коли люди вірили у магічну силу слова, слугували захистом від злодіїв та були звичними для книг, вважає Віктор Мойсієнко. Нині не відомо, як склалася доля у того, хто забрав Євангеліє з храму в Нобелі, однак для книги, ймовірно, це був порятунок.

Грамотою володіли не лише у великих містах

У середині XIX століття письменник Петро Гільтенбранд виявив рукопис у публічній бібліотеці сучасного Вільнюса. Він працював над систематизацією писемних пам'яток і вніс до каталогу короткий опис Нобелівського Євангелія. Письменник не зазначив, хто передав рукопис до книгозбірні.

Без пробілів і зі знаками голгофи

Нобелівське Євангеліє написано півуставом. Це потребувало майстерності від переписувачів та кількох років праці. Основний текст — суцільний, без розподілу на слова. Тоді книги читали вголос, а розділові знаки позначали місця для наголосів. Крім того, з-поміж мови євангелістів виділено цитати зі Старого Заповіту та слова Ісуса

«язика болгарського на мову руськую для ліпшого вирозумлення люду».

Тобто у першому випадку переписувачі робили копію тексту, а у другому — переклад, використовуючи кілька джерел, наголошує доктор філологічних наук Віктор Мойсієнко.

Тим не менше, у тексті Нобелівського Євангелія простежуються елементи народної мови. Переписувачі несвідомо відступали від норм сакральної мови через власний рівень осві-

редобачалися для того, щоб класти книгу на вітвар. Вцілів також оригінальний ремінець.

Книгою активно користувалися, а тому її відновлювали. Про це свідчать обрізані знизу та пофарбовані збоку сторінки.

Прокляття і врятована книга

Коротка післямова повідомляє, що рукопис створено 1 червня (за старим стилем) 1520 року дяком Севастьяном Аврамови-

хто передав рукопис до книгозбірні.

Кілька років тому книгу у Вільнюсі виявили поліські краєзнавці. Спочатку згадку про Євангеліє у каталозі Петра Гільтенбранда знайшла Валентина Тумаш, а згодом Павло Дубинець відшукав книгу в бібліотеці Академії наук Литви імені Врублевських.

Працівники литовської книгозбірні, після виявленого інтересу з боку українців, передали рукопис на реставрацію. Книгу також оцифрували і в Україні друком вийшли репринтні копії Євангелія. Нині мовознавці, які вивчають пам'ятку, впевнені — попереду їх чекає багато наукових відкриттів. Однак вже зараз вони висновують: у XVI столітті писемною грамотою володіли не лише у релігійних центрах, а й у невеликих містах, зокрема на Поліссі.

Олексій БУХАЛО,
www.bbc.com/ukrainia.

Фото автора.

